

ASSAJOS I ESTUDIS

Impremtes i publicacions periòdiques,
instruments educatius del moviment franciscà
a Mallorca durant la Segona República¹
*Printer's and periodical publications, educational
tools of the Franciscan movement in Mallorca
during the Second Republic*

Pere Fullana i Puigserver
Universitat de les Illes Balears

Data de recepció de l'original: abril de 2007

Data d'acceptació: maig de 2007

ABSTRACT

We have formulated some hypotheses about the application of the Freinet technique in Majorca, taking into account the complexity of this kind of research. We have analyzed some headlines about the significance of printing in the Franciscan movement during the Thirties in Majorca. We believe that the school was considered to be one of the non-negotiable fields for the Catholic Church. Putting aside the great ideological debates and the doctrinaire arguments that were disclosed on adult publications, the Franciscans Third Order Regular also promoted several school magazines and conceded prominence to the school through the increasing of the creative and artistic skills of their students.

¹ Aquest article és un dels molts de resultats sorgits del Projecto I+D Catolicismo versus Secularización. *La confrontación de los años 30*, HUM2005-02140.

KEYWORDS: the Catholic Church, magazines, printer's, Second Republic, Mallorca, post-school education.

RESUM

Plantejam algunes hipòtesis sobre l'aplicació de la tècnica Freinet a Mallorca, tot partint de la complexitat que suposa realitzar un estudi d'aquestes característiques. Analitzam algunes capçaleres i apuntam algunes notes sobre la rellevància de la impremta en el conjunt del moviment franciscà a la Mallorca dels anys trenta. Entenem que l'escola era un dels àmbits considerats innegociables per a l'Església Catòlica. Al marge dels grans debats ideològics i dels arguments doctrinals que es divulgaven en les publicacions dirigides als adults, sobretot, els Franciscans del Tercer Orde Regular també promogueren diverses revistes escolars i atorgaren a l'escola un protagonisme que passava per incrementar les habilitats creatives o artístiques de l'alumnat.

PARAULES CLAU: Església Catòlica, revistes, impremtes, Segona República, Mallorca, educació postescolar.

RESUMEN

En este artículo formulamos algunos hipótesis sobre la aplicación de la técnica Freinet en Mallorca, partiendo de la complejidad que supone afrontar un estudio de estas características. Analizamos algunas cabeceras y apuntamos algunas notas de interés sobre la relevancia de la imprenta en el conjunto del movimiento franciscano en Mallorca durante los años treinta. Todo ello entendiendo que la escuela era uno de los ámbitos innegociables por parte de la Iglesia católica. Al margen de los grandes debates ideológicos de los argumentos doctrinales, los Franciscanos de la Tercera Orden Regular también promovieron revistas escolares y otorgaron a la escuela un protagonismo que incluía el protagonismo de los alumnos, incrementando sus habilidades literarias y artísticas.

PALABRAS CLAVE: Iglesia Católica, revistas, imprentas, Segunda República, Mallorca, educación postescolar.

Arran de la publicació de *Miquel Deyà Palerm i l'escola de Consell (1930-1940)*, de Miquel Jaume Campaner,² hom s'adona de la força que tingué la tècnica Freinet en aquells espais, escolars i fora de l'escola, on es posaven en pràctica, indrets entre els quals hem d'incloure Mallorca. És una intuïció associada a altres coneixements, relacionats precisament amb l'ús de la impremta en diferents escenaris de la formació. Aquesta tesi compta encara amb més hipòtesis, una de les quals de Miquel Jaume mateix quan, en una ocasió i de manera informal, apuntava el P. Joan Caldentey, franciscà del Tercer Orde Regular, director del Col·legi Sant Bonaventura de Lluçmajor com un dels principals divulgadors, segurament a la seva manera, d'aquesta tècnica.³ A partir d'aquella hipòtesi de treball de Miquel Jaume i d'altres insinuacions sobre la premsa i la seva problemàtica a Mallorca durant la Segona República⁴ entenem que val la pena aprofundir algunes d'aquestes iniciatives, preferentment aquelles que tenen un component de caràcter formatiu, escolar o divulgatiu, en aquest cas aquelles que es poden associar a un projecte pedagògic i propagandístic dels Franciscans del Tercer Orde Regular. Ens referim, en aquest cas, a una institució religiosa mallorquina que representa un model de societat i un univers simbòlic d'una època i que, en conseqüència, pot servir com a referència d'una conjuntura molt específica. Una recerca que introdueix, humilment, una sèrie de capçaleres menors que, en conjunt, ens poden ajudar a entendre millor la posició d'un orde religiós implicat obertament en el procés d'escolarització catòlica, en l'educació social o formació dels joves i adults; però que posava la impremta al servei del moviment franciscà o d'acció catòlica, tal com s'entenia en el context confessional dels anys trenta.

D'altra banda, la impremta apareix en aquesta conjuntura com un element essencial del moviment d'acció catòlica i del moviment franciscà a Mallorca. Les revistes, els fulls i butlletins assoliren, durant la Segona República, un paper essencial com a dinamitzadors del moviment catòlic, compromès en la defensa d'una societat monolítica que, en el pitjor dels casos, també entenia la llibertat del món confessional d'una manera extremista i

² Leonard Muntaner Editor, Mallorca, 2001.

³ Sobre el P. Joan Caldentey, vegeu CONTESTÍ, Damià. «Breu recordança del P. Joan Caldentey TOR». *AA.VV. Col·legi de San Buenaventura de Lluçmajor. 50è Aniversari al seu domicili actual (1934-1984)*. Lluçmajor: 1984, pàg. 49-53.

⁴ COMPANYY, Arnau; SERRA, Sebastià. «La premsa republicana a Mallorca durant la Segona República». A: COMPANYY, Arnau; SERRA, Sebastià (coord.). *La Segona República. XXV Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma del 22 al 24 de novembre de 2006*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 2007, pàg. 355-373.

inquietant. Per als Franciscans del Tercer Orde Regular de Sant Francesc, com veurem, l'ús de les revistes com element socialitzador havia estat substancial des de 1909; introduïren la impremta com un element pedagògic i els tallers com a formació; i treballaren també les publicacions de caràcter escolar, seguint tangencialment les tècniques que alguns mestres feien servir a les escoles de primer ensenyament. Aquesta experiència es posà en pràctica també en escoles apostòliques i seminaris; en col·legis reglats, però també s'utilitzaven per a les associacions destinades a formar militants actius i compromesos amb la causa cristiana, en els seus diferents vessants polítics i socials.

El 1933, els estudiants de teologia i filosofia del Seminari de La Porciúncula havien iniciat una publicació mensual titulada *Palestra Seráfica*. El mes d'abril de 1934, segons *Palestra*: «El P. Ginard y el P. Roig nos traen la multicopista del P. Pedro J. Cerdá quien nos la presta generosamente. Hasta el presente habíamos utilizado la que tiene en Lluchmajor el Rdo. P. Juan Caldentey, a quien como también al P. Cerdá damos las más rendidas gracias».⁵ Amb aquesta notícia es posava de manifest que a Inca i a Llucmajor els col·legis i comunitats dels Franciscans del TOR disposaven d'una impremta pròpia, que feien servir com a instrument d'informació i de propaganda.

En el context dels anys 30, el franciscanisme popular mallorquí estava íntimament associat a la impremta. Un dels casos més coneguts és el del P. Joan Caldentey, director del Col·legi Sant Bonaventura, de Llucmajor, una història contada pel P. Esteve Cloquell quan es refereix a la màquina impressora que feren servir per ensenyar a les al·lotes del Patronat Social Femení, fundat el 1935: «Quan vaig venir a Llucmajor —escrivia el P. Esteve Cloquell— l'any 1936, el Superior P. Macià Horrach tenia en la sala de la llibreria del Convent una rudimentària impremta manual "Boston". Allà, ell tot sol, redactava, componia i tirava un full imprès que el diumenge es repartia als fidels que venien a missa a la nostra església. El P. Caldentey pensà que la impremta podria servir-li d'ajuda en l'Escola Professional Femenina, aconseguí que el P. Horrach la dugués al Patronat i que fos el primer mestre impressor de les nines. Després s'amplià la instal·lació. En el Patronat hi quedà la composició i el tiratge, i per a dipòsit de paper i enquadernació es llogà una casa en el carrer de Jaume I, núm. 22».⁶ És en aquest sentit que s'hauria d'emmarcar l'experiència freinetista del P. Caldentey durant els anys trenta.

⁵ «Crònica»: *Palestra Seráfica* 14, abril de 1934.

⁶ Vegeu AA.VV. *Col·legi de Sant Bonaventura de Llucmajor. 50è Aniversari al seu domicili actual*. Llucmajor: 1984, pàg. 41.

Indubtablement es tracta d'una trajectòria particular, perquè la seva vida s'en-caminà molt ràpidament a la formació dels infants fora de l'escola, primer; a l'escola, després; i finalment a l'escola i la formació dels adults, amb la consti-tució del Patronat Social Femení, de Lluçmajor.⁷

1. REVISTES ESCOLARS I DE PROPAGANDA CATÒLIQUES VINCULADES AL FRANCISCA-NISME MALLORQUÍ. ELS ANTECEDENTS (1909-1931)

Paga la pena partir del paisatge que representava la premsa catòlica a Mallorca, durant la Segona República, veure'n les connexions amb l'educació no reglada sobretot, i, al mateix temps, constatar com a l'ombra d'aquestes publicacions se n'hi han d'afegir altres considerades menors, que, en molts casos, representen centres d'ensenyament, associacions d'antics alumnes.

El 1934, *El Heraldo de Cristo* celebrava el vint-i-cinquè aniversari de la seva fundació. La revista havia estat fundada el 1909 pels Franciscans del Tercer Orde Regular, tres anys després de la creació de la comunitat del Convent de Sant Francesc, de Palma, el 1906. Aquesta publicació nasqué amb l'objectiu de ser un taller per als joves religiosos, molts dels quals es trobaven en procés de formació; un espai per a la formació dels Terciaris Seglars, en una conjun-tura en la qual es fundaven fraternitats laïcals arreu de l'illa de Mallorca i Menorca, un butlletí on expressar les cròniques dels fets religiosos i civils més significatius des de la perspectiva confessional. Formació i propaganda aparei-xen com a principals referents d'aquestes publicacions religioses menors. Es tractava de revistes o butlletins que anaven dirigits, generalment, a les classes populars catòliques, amb la intenció de mantenir viva la seva militància catò-lica, en una societat que s'interpreta en procés de secularització.

Entès des del punt de vista de la propaganda catòlica, Mallorca comptava amb altres capçaleres com ara el *Apostolado Franciscano*, *Luz y Vida*, *Lluç* o *Mater Purísima*, aquesta darrera com a butlletí de l'Associació d'exalumnes del Col·legi de la Puresa. Pel que fa als Franciscans del Tercer Orde Regular havien promogut, a més, diversos butlletins de caràcter local com ara el full *Orde Franciscà Seglar*, destinat als Terciaris Franciscans d'Inca; i *El Colegial* com a revista escolar del Col·legi Beat Ramon Lluç d'Inca, des de 1927. En altres indrets, on els franciscans del TOR de Mallorca tenien també comunitats,

⁷ Vegeu VALLESPÍR SOLER, Jordi. «L'Escola Professional de la Dona del Patronat Social Femení de Lluçmajor». *Educació i Cultura* 4 (1982), pàg. 61-66.

com ara a Texas, als Estats Units d'Amèrica, també hi promogueren diverses publicacions parroquials, entre les quals destacava *El Eco Parroquial* que es publicava a la parròquia de Sant Francesc, a Waco, dirigida pel missioner d'origen llucmajorer P. Pau Puigserver, TOR, que havia estat fundador i director de la revista *El Heraldo de Cristo*, abans de ser destinat a Texas.⁸

D'altra banda, també s'ha de tenir present l'existència d'una biblioteca en cada una de les comunitats,⁹ a més de les biblioteques específiques destinades a la formació de cada una de les associacions que depenien del Tercer Orde Regular, que el 1931 comptava amb les comunitats de Lluçmajor (1893), Artà (1897), Sant Francesc de Palma (1906), Inca (1909), Santuari de Cura (1913) i La Porciúncula (1914). En realitat hi havia quatre comunitats (Lluçmajor, Artà, Palma i Inca) que disposaven d'associacions diverses, entre les quals destacaven els Terciariis Franciscans i les Joventuts Seràfiques; tres centres escolars consolidats (Lluçmajor, Artà i Inca) i una Escola Apostòlica o Seminari (La Porciúncula).

2. REVISTES I IMPREMTES FRANCISCANES: UN TALLER DE FORMACIÓ I DE COMPROMÍS A LA MALLORCA DE LA SEGONA REPÚBLICA (1931-1936)

Convé destacar, en *primer lloc*, el paper que tingué *El Heraldo de Cristo*, que el 1934 tenia com a director el P. Miquel Caldentey, llavors professor de teologia a La Porciúncula. En el moment de la commemoració del 25è aniversari, el 1934, era la revista degana de la premsa piadosa mensual. Havia estat contemporània del *Correo Mariano* i la *Revista Antoniana*, dues publicacions que ja havien desaparegut llavors; mentre es mantenien *Luz y Vida*, fundada el 1912, promoguda pels Pares Teatins i destinada a la propagació de la Visita Domiciliària; *Lluch*, fundada el 1921; *Mater Purísima*, de l'Associació d'exalumnes del Col·legi La Puresa, fundada el 1922; i el *Carmelo Balear*, des de 1931. Els jesuïtes, després de la dissolució de 1932, mantenien indirectament el setmanari *El Luchador* i els Germans de les Escoles Cristianes disposaven també d'alguna publicació encaminada a fomentar la formació postescolar, com era el cas del butlletí *Ave Maria*, òrgan de la Congregació Mariana i de Sant Joan Baptista de la Salle, que es publicà a partir de 1919.

⁸ *El Heraldo de Cristo*, 294, març de 1934, pàg. 45.

⁹ Arxiu de Sant Francesc d'Inca: «Inventario de los libros que componen la Biblioteca de la Tercera Orden Regular de San Francisco de Asís en Inca, el 31 de agosto de 1914».

Tornant al vint-i-cinquè aniversari de la publicació *El Heraldo de Cristo*, aquella commemoració serví, entre moltes altres coses, per ratificar l'objectiu tradicional que havia representat històricament la revista i una manera de repensar allò que significava aquesta publicació en l'imaginari del catolicisme popular mallorquí. S'actualitzava, tot plegat, el missatge durant aquella conjuntura d'especial dificultat per a l'Església Catòlica: «*recordemos —afirmava el P. Miquel Vidal, ministre provincial— que la labor de El Heraldo de Cristo en la realización de su lema redundará en provecho de la Acción Católica, que con tanto ahinco recomienda, puesto que los terciarios, a fuer de hijos sumisos de la Iglesia, deben ser los más decididos sostenedores de una institución que tiene por Patrono a nuestro seráfico Padre y de la cual espera Pio XI la ansiada y muy necesaria reforma de los pueblos modernos*».¹⁰ En aquest mateix sentit, cal ressenyar l'article del P. Pere Joan Cerdà, de 1934: «*La gran prensa y la prensa menos grande*»¹¹ on destacava el rol que tenien aquest tipus de publicacions encaminades a reforçar i a situar allò que formava part dels cercles pròxims als lectors. *El Heraldo de Cristo* havia passat de tenir el 1909 un tiratge de 800 exemplars a imprimir-ne 1.500 l'any següent. Amb aquesta difusió es convertí en la revista religiosa de més tiratge de Mallorca en aquella conjuntura d'activació del moviment franciscà i catòlic contra l'escola laica i l'amenaça del liberalisme amb un discurs anticlerical o, com a mínim, provocant la tendència a separar Església i Estat. Tanmateix, la revista augmentà encara més el seu tiratge durant el període de la República, se n'arribaren a distribuir 3.200 exemplars el 1934.

En segon lloc, paga la pena introduir una publicació que podríem denominar de *caràcter escolar*, obra en realitat per estudiants que es trobaven cursant estudis superiors i que, alhora, eren formadors d'infants i adolescents. Es tracta de *Palestra Seráfica* (1933-1936), una revista mensual, editada a La Porciúncula. Inicialment, almenys els deu primers números, tenia 12 pàgines; a partir del número 11, gener de 1934, es passa a 16 pàgines; i el mes de març de 1934 a 28. Tenia per lema: «pietat i estudi», però a banda de ser una revista interna del centre es mantenia, des del començament, la finalitat d'arribar a les famílies de tots els estudiants; la dirigia una junta directiva que es renovava anualment. Aquesta elegia la direcció, la línia i els col·laboradors. En realitat era una revista experimental, perquè funcionava imitant una publicació ja

¹⁰ *El Heraldo de Cristo*, 294, març de 1934, 44.

¹¹ *El Heraldo de Cristo*, 294, març de 1934, 50-51.

consolidada.¹² La seva primera Junta Directiva es constituí formalment en el mes de gener de 1933: «*En la sesión del día 12 de Enero próximo pasado, bajo la presidencia del R. P. Rafael Ginard, se procedió a la formación de la Junta Directiva de la PALESTRA SERAFICA resultando elegidos en la votación: Director literario: Fray Jorge Coll, T.O.R.; Director artístico: Fray Antonio Llabrés, T.O.R.; Secretario: Fray Mateo Ramis, T.O.R.*».¹³ En aquells moments previs a la sortida del primer número es donaren les instruccions als col·laboradors: «*La Junta Directiva pone en conocimiento de los colaboradores de la PALESTRA SERAFICA las disposiciones siguientes: 1ª Los trabajos deberán enviarse al Director antes del día 10 del mes anterior al de la publicación. 2ª La redacción de la Revista será bilingüe; integrada, a saber, por los idiomas castellano y mallorquín. 3ª Manifestamos a nuestros colaboradores el deseo de que procuren ser breves y concisos en sus artículos. 4ª La dirección se reserva el derecho de publicar o no publicar, los trabajos que se le envíen.*».¹⁴ El mes de maig de 1933: «*La "Palestra Serafica" agradece vivamente al Director y Redactores de "Analecta Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisc" las líneas que le ha dedicado, dando a conocer su programa y manifestando vivos deseos de que el Señor la bendiga y haga fructificar.*».¹⁵ Pel que es dedueix a partir de llavors, a l'inici del curs escolar s'elegia l'equip que havia de gestionar la revista, de la manera que la segona junta es constituí el mes d'octubre de 1933: «*Junta Directiva. En la sesión extraordinaria que tuvo lugar el 3 y 4 de Septiembre bajo la presidencia del Rdo. P. Rafael Ginard, procediese a la formación de la nueva Junta Directiva de "Palestra Serafica". En ella fueron elegidos por mayoría absoluta: Director literario: Fr. José Roig; vicedirector: Fr. Jorge Coll; Director artístico: Fr. A. Llabrés; Secretario: Fr. Mateo Ramis; Tesorero: Fr. Miguel Tous.*».¹⁶ L'estiu de 1934, es formà la tercera directiva: «*El 26 de agosto tuvo lugar, bajo la presidencia del Rdo. P. Antonio Pericás, la sesión extraordinaria para la formación de la Nueva Junta Directiva de 'Palestra Seráfica' siendo elegidos por mayoría absoluta: Director literario: Fr. Antonio Riera. Vicedirector liter: Fr. Jorge Coll. Director artístico: Fr. Francisco Gual. Vicedirector artístisc:*

¹² *Palestra Seráfica* 11, gener 1934.

¹³ *Palestra Seráfica* 1, març 1933.

¹⁴ *Palestra Seráfica* 2, abril 1933.

¹⁵ *Palestra Seráfica* 3, maig 1933.

¹⁶ *Palestra Seráfica* 8, octubre 1933. Miquel Tous Coll i Josep Roig foren ordenats preveres segurament el desembre de 1933, atès que apareixen felicitats a *Palestra* 11, gener 1934. Miquel Tous Coll, era natural de Bunyola. Digué la primera missa el 31 desembre de 1933, juntament amb el P. Roig que celebrà al dia següent, dia 1, la primera missa. Era nebot de D. Pablo Coll que dirigí la Capella aquest dia. «Crónica». *Palestra Seráfica* 12, febrer de 1934.

Fr. Antonio Llabrés. Secretario: Fr. Miguel Lliteras. Tesorero: Fr. Rafael Genestar». ¹⁷ Abril de 1935: «Nuevo director y vice-director literarios de Palestra Seráfica. Bajo la presidencia del Rdo. P. Antonio Pericás, tuvo lugar el día 1 de abril la sesión extraordinaria cuyo objeto fue el de elegir un nuevo director literario, cargo que, después de ocuparlo honrosamente por un semestre el Rdo. P. Antonio Riera, quedó vacante con la dimisión de este, la cual una vez notificada y aceptada, se procedió a la elección del nuevo Director literario y consiguientemente del vice-director. Fueron elegidos por mayoría absoluta: Director literario: Fra Antonio Martorell; Vice director literario: Fra Mateo Ramis». ¹⁸ En el mateix número de la revista, en la crònica: «Nota: el 29 del pasado Marzo, el Rdo. P. Fra Antonio Riera dimitió del cargo de Director de 'Palestra Serafica' por no poder —dadas sus nuevas ocupaciones de profesor e inspector de los alumnos de Latinidad— continuar en el puesto que ocupaba». ¹⁹ La darrera junta es constituí el setembre de 1936, atès que l'estiu de 1936 desaparegué la publicació: «Director literario: Fr Mateo Ramis; vicedirector lit.: Fr Jorge Mut; director artístico: Fr Juan Ramon; vicedirector artístico: Fr Francisco Gual; Secretario: Fr Jorge Garí; Tesorero: Fr Bernardo Riutort». ²⁰

La junta directiva formada l'octubre de 1934 introduí algunes reformes, sobretot perquè pretenia connectar amb el món dels nins i adolescents del seminari mateix. En aquest sentit introduí seccions infantils i recreatives, amb la finalitat d'incorporar la creativitat infantil:

AL QUE LEYERE: Como es propio de la gente joven y de todo el que emprende con entusiasmo una obra, la nueva Junta Directiva de 'Palestra Seráfica', empieza también con grandes bríos y decidido empeño en hacer mejor, más atractiva y más interesante la Revista que le ha sido confiada. Hojee el lector el presente número y verá que las reformas y mejoras que hemos introducido le son muy agradables. Pero eso no es todo. Hay más, que reservamos para más adelante, aunque no para fecha muy lejana, porque no conviene que al lector se lo demos todo de una vez. Por de pronto hoy inauguramos la sección artística que ensanchará mucho el radio de colaboración, especialmente de la infantil. Tenemos también entre nosotros buenos músicos los cuales de vez en cuando darán a conocer sus exquisitas obras para solaz y regocijo de los lectores. La sec-

¹⁷ *Palestra Seráfica* 19, setembre 1934.

¹⁸ *Palestra Seráfica* 26, maig de 1935.

¹⁹ «Crònica». *Palestra Seráfica* 26 (sic), maig de 1935.

²⁰ *Palestra Seráfica*, octubre de 1935.

*ción recreativa va reformada con una inyección de buen humor. Serviremos también sabrosos entremeses, cuando tengamos espacio sobrante; todo para que el lector le sea más simpática y atractiva nuestra humilde Revista. Vamos, que no nos falta entusiasmo y con la ayuda de Dios, contamos ir siempre mejorando como lo hizo la pasada Junta Directiva a la cual, desde estas líneas, no podemos menos de dar una prueba de aplauso y sincero agradecimiento. Y lo repetimos con la ayuda de Dios iremos siempre mejorando. LA DIRECCIÓN».*²¹

A partir del mes de febrer de 1935, la revista inclou fotografies i té un caràcter més infantil i més didàctic. Òbviament, com hem vist, la publicació està en mans dels seminaristes majors (Mateu Ramis, Francesc Gual, Jaume Payeras, Antoni Llabrés, Rafel Genestar,²² Jordi Coll, Bartomeu Nicolau, Joan Gayà, Antoni Riera, Juan Ramon, Joan Llabrés, Bernat Riutort, Guillem Carbonell, Esteve Cloquell, Josep Roig, Miquel Tous Coll, Jaume Sansó, Miquel Lliteras, Rafel Terrassa, Antoni Ferrer, Baltasar Cloquell, Antoni Martorell, Miquel Rigo, Jordi Garí, Joan Vallespir), però hi ha un seguit de col·laboracions d'escolars, nins i adolescents en procés de formació humanística a La Porciúncula, que hi publicaren articles d'interès, ens referim a Josep Fornés, Nicolau Estarellas, M. Noguera, Sebastià Rosselló, Pere Riera (Palma), C. Ferrer (Artà), F. Sitjar (Porreres), G. Perelló (Llubí), A. Pericàs (Bunyola), G. Carbonell (Palma), Emilio de Anta (Astúries), J. Jofre (Biniamar), Bartolomé Sampol (Montuïri), Vicente Bujosa (Bunyola), Pere Bestard (Montuïri), P. Bestard (Porreres), A. Moragues (Muro), F. Fiol (Palma), P. Caldentey (Vilafranca), A. Quetglas (Bunyola), F. Dolç (Santa Maria), A. Nicolau (Vilafranca), M. Bover (Porreres), M. Batle (Palma) i A. Ferragut (Llubí). Entre els col·laboradors de la secció infantil s'ha de fer esment, sobretot, a Bartomeu Sampol, Guillem Carbonell, Antoni Terrasa, Miquel Nicolau i Pere Quetglas, entre d'altres. Una secció que s'ha de complementar amb la denominada *Secció Artística* que comptà amb la col·laboració d'Antoni Terrasa (Artà), F. Sitjar (Porreres); Pere Caldentey (Vilafranca), Vicenç Bujosa (Bunyola), A. Quetglas (Bunyola), S. Rosselló (Biniamar), Jaume Jofre (Biniamar), Miquel Batle (Molinar), Pere Quetglas (Bunyola), Pere Bestard (Montuïri), Mateu Bover (Porreres); Antoni Ferragut (Llubí), Josep Dolç (Santa Maria), Francesc Dolç (Santa Maria); Miquel Nicolau (Vilafranca); Antoni Quetglas (Bunyola), A.

²¹ *Palestra Seráfica* 20, octubre de 1934.

²² Prengué l'hàbit per començar el noviciat el 1933.

Palou (Bunyola), G. Aguiló (sa Pobla), J. Mora (Porreres), A. Mairata (Inca), J. Vanrell (Algaida), B. Vallori (Pòrtol) i J. Gayá (Vilafranca).

Es tractava d'una revista que tenia el castellà com a llengua dominant, si bé hi apareixien sovint poemes i articles humorístics o populars també en llengua catalana, sobretot aquells que tenien una intencionalitat més directa i penetrant en els sectors populars analfabets, o amb dificultats de lectura castellana. Ens referim als poemes de Joan Vallespir, Bonaventura Ballester, M. Bauzá, Jordi Garí i Antoni Martorell, sobretot.

Aquells joves seminaristes, en contacte amb els problemes ideològics i el debat sobre el model educatiu, tenien un discurs propi i divulgiatiu, com ho posa de manifest un article del jove religiós Josep Roig titulat *La educació de la infància*:

No cabe duda que el cuadro doloroso y aterrador que nos ofrece, en la hora presente, la moderna sociedad, se debe en gran parte a la educación excesivamente deficiente, que años atrás, se diera a la infancia, convertida hoy en esa musa temible de hombres desprovistos de las más elementales nociones de religión y de todo sentimiento de cristiana honradez.

Hoy, el problema educativo aparece aún más crítico y complicado. Pues las graves alteraciones que ha sufrido la sociedad con esa vida desmoralizadora de taller y fábrica han relajado notablemente los vínculos sagrados de la familia, arrancando el tierno infante del regazo materno para arrojarlo a la calle, a la vida de arroyo, a la vagancia...

Pobre niño, obligado a librar las primeras batallas de la vida con el auxilio único de su inexperiencia e irreflexión!

Solo, rodeado de graves peligros y halagadoras sollicitaciones al vicio, ha sofocado en su espíritu el amor a la virtud, antes de conocer el brillo y hermosura de ella, y se le queman, como por ensalmo, las blancas alas de su alma inocente y pura...

Bien se echa de ver la necesidad de un apostolado intenso a favor de la educación religiosa y moral de la infancia. Educación que debe iniciarse en el instante mismo en que el niño abre sus ojos a la luz del mundo y siente en su pecho el primer latido de su tierno corazón, rodeándole de un ambiente religioso y edificante, y cuidando de que las amorosas caricias de la madre vayan acompañadas siempre de una vida cristianamente ejemplar.²³

²³ *Palestra Seráfica* 14, abril de 1934.

Durant la primavera de 1934, aparegué també una nova capçalera titulada *Albores Seráficos*, subtitulada *Revista infantil que redactan los estudiantes de 2 y 3 de humanidades de La Porciúncula*. El primer número sortí dia 1 d'abril de 1934,²⁴ però encara no hem pogut consultar cap dels seus exemplars.

En tercer lloc ens hem de referir a la revista *Fides*, la revista del Col·legi de Sant Bonaventura de Lluçmajor (editada entre 1934 i 1935). Sobre aquesta publicació escrivia el P. Esteve Cloquell: «Sota la supervisió del P. Caldentey, els alumnes majors del Col·legi pel maig de 1934 iniciaren aquesta publicació. A l'editorial, que duu la firma de Miquel Garau, es diu quins són els objectius que persegueix la revista: la formació moral i religiosa dels alumnes, donar relació del moviment del Col·legi, i publicar treballs científics i artístics. Explica també la raó del títol FIDES, que vol dir FE: perquè els autors se'n penetrin i se preparin per lluitar en defensa d'aquella. Acaba demanant ajuda a pares i amics. La portada duu la firma de Tomàs Thomàs, director artístic de la revista i autor de totes les il·lustracions. L'equip de redacció i execució, que no és sempre el mateix, va cada vegada a darrera plana. Donam a continuació la totalitat dels noms que arriben a aparèixer. Posam entre parèntesi el segon llinatge que allà s'omet. Són: Miquel Garau (Mascaró), Mateu Gamundí (Puig), Pere A. Mataró (Mójer), Antoni Mir (Jaume), Gabriel Prohens (Noguera), Llorenç Socies (Vidal) i Tomàs Thomàs (Mut). Com tantes publicacions d'aquesta classe, molt lloables per cert, sembla que no va durar gaire. No és estrany; demanen molta dedicació i sacrifici; sol faltar constància. En la Direcció del Col·legi hi hem vist tres números corresponents a les dates: maig 1934, desembre 1934 i juliol 1935».²⁵ La localització i posterior estudi en profunditat d'aquesta publicació escolar ens aclarirà algun dia el lloc que caldrà atorgar al P. Caldentey en tot allò que fa referència a les publicacions escolars inspirades en Freinet.

A Lluçmajor mateix, i en aquell mateix context apareixia també, el 1935, *Patronato Social Femenino*: «En el mes d'abril de 1935 el P.Caldentey publica el primer número d'una revisteta, petita com el call de la mà. Té el format de 12 x 18,30 cms. Però així mateix duu 16 planes. L'autor la qualifica d'humil "revistita" i vol que sigui el butlletí modest i el mirall predilecte de les Filles de Maria. Sortí, cada mes, d'abril a octubre... No n'he vist més números. S'imprimia en la Tipografia A. Pablo. Crec que li duia bastant de feina. Potser fos

²⁴ *Palestra Seráfica* 15, maig de 1934.

²⁵ AA.VV. *Col·legi de Sant Bonaventura de Lluçmajor. 50è Aniversari al seu domicili actual*. Lluçmajor, 1984, pàg. 33.

aquest el motiu per què s'aturà. En el número d'octubre, per ventura el darrer, es diu que amb el nom de Patronato Social Femenino ha quedat legalment constituïda a Lluçmajor, l'entitat que abans deien "Liga Femenina Obrera Católica". Formen aquella entitat una agrupació de terciàries seculares de Sant Francesc i Filles de Maria...».²⁶ *El Heraldo de Cristo*, a partir del número 315 (desembre de 1935) dedicà un plec de diverses pàgines al Patronat Social Femení de Lluçmajor, suposam perquè en aquella conjuntura no disposava de butlletí propi. Entenem que aquesta experiència es mantingué almenys durant vuit mesos, atès que l'agost de 1936 la informació sobre el Patronat desapareix de la dita revista, molt probablement a causa de la guerra i del parèntesi que suposà per a moltes de les associacions catòliques en auge fins al 1936.

Recordem que el 1933, el P. Joan Caldentey havia refundat l'Associació de Filles de Maria seguint la tradició franciscana de la localitat i els paràmetres de l'Acció Catòlica femenina. La festa del primer aniversari se celebrà amb un grup de propagandistes de l'Associació d'Exalumnes de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia de Palma.²⁷

Pel que fa al context del Convent de Sant Bonaventura de Lluçmajor encara hi podríem afegir una tercera publicació. Ens referim a la *Hojita*, de la qual *El Heraldo de Cristo*, en el número de febrer de 1934, publicava una informació sobre la Joventut Seràfica de Lluçmajor i deia: «*De la Hojita n°36 que semanalmente publican los Padres Franciscanos de Lluçmajor, copiamos las siguientes líneas fechadas el 6 de enero*».²⁸ Aquests butlletins i fulls que es publicaven a Lluçmajor s'afegien a una oferta formativa sòlida, perquè cada associació comptava amb mitjans per a la formació i l'estudi. La Joventut Seràfica, que havia estat fundada el 1930, comptava amb una sala d'actes i un local social amb biblioteca (amb un inventari de diaris i revistes), ràdio i càtedra de declamació.²⁹

Finalment, Inca representava el quart nucli de publicacions, amb uns butlletins que provenien de les etapes anteriors a la República i que també s'han de situar en el context d'aquest estudi. Ens referim a *El Colegial* (1927) i a *La Orden Tercera de San Francisco*, un full mensual de quatre pàgines amb notícies i avisos als Terciàries seglars de Sant Francesc que s'imprimia a la Tipografia

²⁶ AA.VV. *Col·legi de Sant Bonaventura de Lluçmajor. 50è Aniversari al seu domicili actual*. Lluçmajor, 1984, pàg. 37-38.

²⁷ El 1934 aquesta associació funcionava a Palma, Inca, Manacor, Porreres i Santanyí, com a mínim.

²⁸ *El Heraldo de Cristo* 293, febrer de 1934, 35.

²⁹ J. C. «Juventud Seráfica de Lluçmajor». *El Heraldo de Cristo* 293 (1934), 35.

de Miquel Duran, d'Inca. Dels números publicats durant el Sexenni republicà té un interès especial la primera pàgina de caràcter doctrinal que, en la majoria de mesos, està destinada a parlar de temàtiques politicoreligioses, com segurament no podia ser d'una altra manera.

A MANERA DE CONCLUSIONS BREUS

El recorregut per les publicacions periòdiques dels Franciscans del Tercer Orde Regular, a la Mallorca de la Segona República, és més aviat precari i limitat, sobretot amb relació a la hipòtesi ambiciosa que hem plantejat inicialment. Hem pogut constatar, més aviat, que es tracta de publicacions destinades a la formació dels Terciari Seglars, però també de les associacions infantils, juvenils i, fins i tot, d'exalumnes vinculades al franciscanisme popular illenc. Ens referim a la Pía Unión de San Antonio, la Joventut Seràfica i l'Associació d'exalumnes Franciscanes de Mallorca, amb grups a Palma i a diversos indrets de l'illa. Tot i la rellevància d'aquestes associacions, exceptuant el Patronat Social Femení de Llucmajor, la resta d'entitats franciscanes no disposaven de butlletí en exclusivitat. Les úniques revistes específiques eren escolars, *El Colegial*, *Palestra Seràfica* i *Fides*.

El més rellevant d'aquestes publicacions, sobretot pel que fa a la revista *El Heraldo de Cristo*, és la difusió del moviment franciscà i de l'acció catòlica, amb informacions i cròniques puntuals sobre obres de teatre dels centres escolars, centres de formació postescolar, com ara a Capdepera, es Pil·larí, Muro; exercicis espirituals de la Joventut Antoniana dels Caputxins (P. Atanasi de Palafrugell) i l'Assemblea de les Congregacions Marianes de Mallorca, entre moltes altres activitats del moviment catòlic i de l'Acció Catòlica contemporànies.

S'ofereix també informació bibliogràfica que, en molts casos, és imprescindible per adonar-nos de les fonts d'inspiració i dels corrents doctrinals que influeixen directament sobre l'acció franciscana. *El Heraldo de Cristo*, per la seva banda, publica també pàgines d'entreteniment per a nins, peces de teatre susceptibles de ser interpretades pels nins dels centres, i un seguit d'articles que només es poden entendre en el context de la divulgació que es vivia intensament en aquella conjuntura. De fet, el que predomina en aquestes revistes, escolars o doctrinals, és el component militant i de creuada franciscana. Esperem que, a partir d'aquestes aportacions, puguem accedir a les publicacions específicament escolars, especialment a aquelles relacionades amb la figura senyera de Joan Caldentey Vidal.